

Jakub Kostiućzuk, *Nauczanie społeczne Kościoła
prawosławnego*, Wydawnictwo Warszawskiej Metropolii
Prawosławnej, Warszawa 2018, s. 160.

DOI: doi.org/10.26142/stgd-2020-019

Nauczanie społeczne Kościoła jest zawsze interesujące. Jan Paweł II nauczał, że „katolicka nauka społeczna znajduje się w miejscu spotkania życia i sumienia chrześcijańskiego z życiem świata” (CA, nr 59). Z pewnością również nauczanie społeczne Kościoła prawosławnego znajduje się w miejscu zetknięcia przesłania Ewangelii z życiem świata. Jest to zagadnienie poznawczo bardzo ciekawe. W każdej epoce i ciągle na nowo Kościół powinien podejmować refleksję dotyczącą własnej tożsamości. Jednocześnie powinien odpowiadać na pytania: jak rozumie siebie w relacji do świata, czym jest dla niego świat oraz jak chrześcijanin i cały Kościół powinni odnieść się do rzeczywistości kultury, polityki i gospodarki. Odpowiedź na te pozornie proste pytania wiąże się z kwestią misji ewangelizacyjnej Kościoła w świecie, a więc jednego z jego podstawowych zadań. Na styku przesłania chrześcijańskiego i świata żyją świeccy chrześcijanie, którzy oczekują od swoich pasterzy odpowiedzi na pytanie, jak żyć Ewangelią we współczesnym świecie. Autor podejmuje cały szereg tematów nurtujących współczesnego człowieka. Do najważniejszych zaliczył: małżeństwo, rodzinę, homoseksualizm, eutanazję, relację Kościoła do polityki, państwa oraz zagadnienie ekologii. W kolejnych częściach publikacji przedstawił stanowisko Kościoła prawosławnego w powyższych kwestiach.

Kościół prawosławny, jak dotąd, nie wypracował dokumentu obejmującego całość jego nauczania społecznego. W kwestiach wymagających kościelnej oceny zwykle powoływano do istnienia zespoły teologów i specjalistów w celu wypracowania stanowiska na poszczególne tematy. Autor zebrał i usystematyzował te wypowiedzi. Publikacja wypełnia swoistą lukę w nauczaniu społecznym Kościoła prawosławnego. Odnosząc się do kwestii metodologicznych, badacz stwierdził, że kluczową sprawą w wypracowywaniu stanowiska na temat współczesnych problemów społecznych jest odpowiedź na pytanie, czy rozważany problem niesie

jakieś konsekwencje dla wiecznego zbawienia ludzi. Poszukując odpowiedzi na to pytanie, należy prześledzić całą tradycję Kościoła. Składają się na nią: Pismo Święte, spuścizna kanoniczna oraz nauczanie patrystyczne. Jeśli dana kwestia nie jest podana w wymienionych źródłach, należy ją rozważyć na zasadzie „analogii” do innych podobnych kwestii opracowanych przez Kościół. Poszukuje się tu „ducha Kościoła”, w świetle którego wypracowuje się stanowisko w określonej kwestii. Jeśli i ta metoda zawodzi, można odwołać się do stanowiska poszczególnych osób i w ten sposób wypracować ocenę w określonej sprawie. Taka analiza poszczególnych zagadnień pozwala określić normy chrześcijańskiego postępowania. Autor posługuje się tą metodą, rozważając poszczególne tematy poruszane w publikacji.

Ksiądz Arcybiskup wskazuje na źródła norm moralnych, jakimi są: Pismo Święte, prawo naturalne tożsame z treścią Dekalogu, sumienie, normatywna spuścizna soborów powszechnych, lokalnych, nauczanie Ojców Kościoła oraz zbiór prawa kanonicznego Nomokanon. Źródłem norm moralnych jest również epitemia – środek, który ma pomóc grzesznikowi w uświadomieniu sobie wielkości grzechu oraz w wyzwoleniu się z jego niewoli. Zwykle środkiem takim jest zakaz przystępowania do Eucharystii. Jest to widzialny znak działania grzechu i wyłączenia ze wspólnoty Kościoła. Zaprezentowana część książki fundamentalne znaczenie dla całości opracowania. Autor najpierw rozstrzyga kwestię zupełnie podstawową, jaką są źródła norm moralnych, by następnie omówić poszczególne zagadnienia społeczno-moralne. Dopiero na tym fundamencie można rozstrzygać inne bardziej szczegółowe zagadnienia. Autor podejmuje je w kolejnych częściach pracy.

W rozdziale trzecim Habilitant przedstawia nauczanie społeczne poszczególnych autokefalicznych kościołów prawosławnych. Zwraca uwagę na różnorodność warunków politycznych i społecznych, w jakich funkcjonują poszczególne kościoły autokefaliczne. Trudno, zdaniem Autora, w takiej sytuacji wypracować jakąś wspólną doktrynę społeczną. Przyjęcie takiego dokumentu byłoby pomocą w pracy duszpasterskiej. Dokument prezentujący stanowisko całego prawosławia niewątpliwie cieszyłby się większym uznaniem i autorytetem niż wypowiedzi poszczególnych Kościołów, których nauczanie Habilitant prezentuje, akcentując ich specyfikę. Autor w ciekawy sposób przedstawia nauczanie społeczne głównych patriarchatów Kościoła prawosławnego. Podejmowane zagadnienia były odpowiedzią na wątpliwości, jakie pojawiały się w poszczególnych społeczeństwach. Ciekawe, że wypowiedzi te dotyczą zwykle tematów bioetycznych. Współcześnie społeczeństwa zmagają się z tego rodzaju problemami. Ukazanie głównych stanowisk Kościoła tworzy ciekawą mozaikę, co pozwala stworzyć pewnego rodzaju „sumę” nauczania Kościoła prawosławnego na te właśnie tematy.

Opracowanie zawiera nauczanie Kościoła prawosławnego dotyczące współczesnych problemów społeczno-moralnych. Autor odnosi się do kwestii

palących, niezmiernie trudnych, a jednocześnie bardzo aktualnych. W swojej pracy udziela odpowiedzi na pytania, jakie pod adresem Kościoła stawiają chrześcijanie żyjący we współczesnym świecie. Jest to odpowiedź mocno osadzona w Piśmie Świętym, nauce Ojców Kościoła i normatywnej spuściźnie soborów.

Warto zwrócić uwagę na dużą i nieco kłopotliwą różnorodność podejmowanych w książce tematów. W lekturze tekstu można odnieść wrażenie, że czasem brakuje im wspólnej idei przewodniej. Wiele z nich, jak na przykład grzech i pokuta, kapłaństwo kobiet dotyczą wewnętrznego nurtu życia Kościoła. Zagadnienie postu dotyczy sfery duchowości. Inne znów to zagadnienia ściśle moralne: eutanazja, przeszczepy, klonowanie, zmiana płci. Nie brakuje oczywiście zagadnień społecznych, takich jak: relacja Kościoła do państwa i polityki, ekologia, czy też kwestia interpretacji wolności przez współczesnego człowieka. Są one jednak nieco rozproszone w całej pracy.

W świetle powyższych uwag rodzi się wątpliwość związana z tytułem książki, który został sformułowany jako „Społeczne nauczanie Kościoła prawosławnego”. Obecność w niej znacznej liczby tematów z zakresu bioetyki lub biopolityki sugeruje, że być może bardziej adekwatny byłby tytuł: „Społeczno-moralne nauczanie Kościoła prawosławnego”? Nie można również pominąć faktu, że praca nie jest zbyt obszerna. Obejmuje zaledwie 160 stron (w formacie B5) wraz z bibliografią. Czytelnik oczekiwałby, że rozprawa będąca pewnego rodzaju syntezą nauczania społecznego Kościoła prawosławnego będzie bardziej rozbudowana.

Pewnym mankamentem pracy jest bardzo skromny wstęp i krótkie zakończenie. We wstępie można odnaleźć pewne elementy wprowadzenia w temat i uzasadnienia wyboru tematu. Brakuje jednak innych ważnych elementów formalnych, jak: przedstawienie szerszego tła naukowego w postaci prezentacji autorów lub środowisk akademickich zajmujących się podejmowanym przez autora tematem, określenie problemu badawczego, zarys struktury pracy. W zakończeniu nie ma całościowego podsumowania zarówno poszczególnych rozdziałów, jak i całości rozprawy. Brakuje ogólnej konkluzji, która pozwoliłaby stwierdzić, do jakich wniosków doszedł autor w toku swoich poszukiwań.

KS. WIESŁAW ŁUŻYŃSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0001-8855-3686